
АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ТА ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ

УДК 341.231:327

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2025.1.28>

О. О. Белогубова

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»

РОЛЬ ДИПЛОМАТИЧНОГО ПРАВА В РЕГУЛЮВАННІ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ І КРИЗ

У статті досліджується роль дипломатичного права як ключового інструменту міжнародного публічного права у врегулюванні міжнародних конфліктів і криз. Автор аналізує правові основи дипломатичного права, яке регламентує діяльність дипломатичних представництв, встановлює статус, функції, привілеї та імунітети дипломатичних агентів. Увага зосереджується на тому, як дипломатичне право сприяє збереженню діалогу між державами в умовах напруженості, забезпечує механізми мирного врегулювання спорів, посередництва та укладення міжнародних угод.

Розглядаються фундаментальні принципи дипломатичного права – суверенітет держав, рівність, невтручання у внутрішні справи – і їх значення для підтримання міжнародного миру і безпеки. Особливу увагу приділено адаптації дипломатичного права до новітніх викликів сучасності, таких як збройні конфлікти, тероризм, економічні санкції, кібербезпека та глобальні кризи.

У статті підкреслюється, що дипломатичне право не лише регламентує мирний період, а й виконує функцію превентивного механізму для запобігання ескалації конфліктів і сприяння відновленню міжнародної стабільності. Автор наводить цитати відомих фахівців, що акцентують значення дипломатії як фундаменту міжнародного миру і ефективного інструменту зовнішньої політики.

Аналізуються сучасні виклики, такі як збройні конфлікти, тероризм, кібербезпека, які вимагають адаптації дипломатичного права з урахуванням нових реалій без втрати основних міжнародних принципів. У статті наголошується, що дипломатія залишається фундаментом міжнародного миру і стабільності, а ефективне функціонування дипломатичного права є ключовим чинником у побудові стійкого міжнародного порядку.

Висвітлюється також роль гарантій безпеки для дипломатів, які забезпечують можливість здійснювати свою діяльність без загроз життю і здоров'ю, що підтримує стабільність міжнародного спілкування навіть у кризових ситуаціях.

У висновках підкреслюється необхідність подальшого розвитку дипломатичного права з урахуванням нових викликів, збереження балансу між суверенітетом держав і міжнародним співробітництвом задля забезпечення миру і безпеки.

Ключові слова: дипломатичне право, міжнародні конфлікти, міжнародні кризи, мирне врегулювання, дипломатичні імунітети, міжнародний діалог, суверенітет держав, дипломатія, міжнародне публічне право, безпека.

Постановка питання. У сучасному глобалізованому світі, де співіснують численні держави з різними політичними системами, культурними і релігій-

ними традиціями, міжнародні конфлікти та кризи залишаються невід'ємним елементом міжнародних відносин. У цьому контексті ключову роль відіграє дипло-

матичне право – підгалузь міжнародного публічного права, що забезпечує правову основу для здійснення зовнішньої політики, мирного вирішення спорів та підтримання міжнародного діалогу.

Дипломатичне право є важливою складовою системи міжнародного публічного права, що регламентує діяльність дипломатичних представництв і забезпечує правове врегулювання міждержавних відносин у мирний час та в умовах конфліктів і криз. Воно встановлює основні правила щодо статусу, функцій, привілеїв та імунітетів дипломатичних агентів, що дає змогу державам вести діалог на офіційному рівні, зберігати комунікацію та здійснювати переговори навіть у складних і напружених ситуаціях.

Дипломатичне право, насамперед, виконує функцію регулятора мирної взаємодії між суб'єктами міжнародного права, закріплюючи механізми дипломатичного представництва, захисту прав та привілеїв дипломатичних агентів, а також правила ведення переговорного процесу. Як зазначає видатний фахівець у сфері міжнародного права І. Броунлі, «дипломатичне право – це не лише набір норм, а інструмент збереження цивілізованих форм взаємодії між державами» [1, с. 142].

У контексті міжнародних конфліктів і криз дипломатичне право виконує ключову роль як механізм запобігання ескалації насильства та сприяння мирному врегулюванню спорів. Воно створює правову основу для здійснення переговорів, посередництва, а також для укладення мирних угод. Важливим елементом є гарантії безпеки дипломатів, що дозволяє їм виконувати свої функції без загрози життю і здоров'ю, що, у свою чергу, підтримує стабільність міжнародного спілкування навіть в умовах кризи.

Крім того, дипломатичне право сприяє забезпеченню принципів суверенітету, рівності держав та невтручання у внутрішні справи, які є фундаментальними для міжнародних відносин. Воно також встановлює механізми для мирного вирішення суперечок, що запобігає поширенню конфліктів і сприяє відновленню довіри між державами.

В умовах сучасних міжнародних викликів, таких як збройні конфлікти, тероризм,

економічні санкції, кібербезпека та глобальні кризи, роль дипломатичного права стає ще більш актуальною. Воно має адаптуватися до нових реалій, зберігаючи при цьому основні принципи міжнародного співробітництва і правопорядку.

Метою статті є аналіз ролі дипломатичного права у регулюванні міжнародних конфліктів і криз, зокрема виявлення його правових функцій як інструменту мирного врегулювання спорів, підтримання міжнародного діалогу та забезпечення стабільності у міжнародних відносинах.

Виклад основного матеріалу.

Дипломатичне право базується на низці міжнародно-правових актів, найважливішим з яких є Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 року. Цей документ кодифікує загальновизнані принципи, серед яких – недоторканість дипломатичних агентів, приміщень посольств, листування, а також імунітети, що гарантують можливість ефективного виконання дипломатичних функцій.

Правовий статус дипломатичних представників забезпечує не лише їхню безпеку, але й формує умови для здійснення політичного діалогу навіть у періоди гострих конфліктів. Як зазначено в ст. 3 Віденської конвенції, однією з основних функцій дипломатичної місії є «ведення переговорів з урядом держави перебування» [2] – а отже, дипломатія в її правовому оформленні є інституціоналізованим способом попередження або пом'якшення конфліктів.

В цьому контексті дипломатичне право є основним інструментом мирного вирішення спорів.

Мирне вирішення міжнародних спорів є основоположним принципом міжнародного права, закріпленим у Статуті ООН (ст. 2 п. 3 та ст. 33). Дипломатичні засоби – переговори, добрі послуги, посередництво, розслідування, консультації – займають перше місце серед засобів врегулювання суперечок.

Під час кризових ситуацій дипломатичні канали часто залишаються єдиним містком для збереження зв'язку між конфліктуючими сторонами. Навіть в умовах розриву офіційних відносин, як це часто трапляється у період збройних конфліктів, держави залишають так звані «інтерес-секції» або вдаються до допомоги

третіх держав. Ці механізми діють саме в межах норм дипломатичного права.

Як підкреслює Міжнародний суд ООН у справі «Тегеранський інцидент» (США проти Ірану), «повага до дипломатичних агентів є життєво необхідною умовою здійснення мирного співіснування між державами» [3].

На прикладі конфлікту між Україною та Росією ми можемо бачити, як дипломатичне право залишається ключовим інструментом навіть у найгостріших ситуаціях. Попри відсутність двостороннього діалогу на вищому рівні, дипломатичні канали продовжують діяти в межах міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ), а також через посередництво третіх держав.

Водночас сучасні виклики – гібридні загрози, зловживання імунітетами, використання дипломатичних каналів для дестабілізації, кібератаки на дипломатичні установи – ставлять нові питання щодо адаптації дипломатичного права до реалій XXI століття.

Окремої уваги заслуговує феномен «принципової дипломатії» – політики, орієнтованої не лише на стратегічні інтереси, а й на захист загальнолюдських цінностей, зокрема прав людини. Так, у 2022 році міжнародна спільнота дипломатичним шляхом значно активізувала санкційний тиск на державу-агресора, що є проявом синтезу дипломатичного та міжнародного гуманітарного права.

Для того щоб дипломатичне право виконувало свою стабілізаційну функцію, мають бути дотримані кілька ключових принципів:

- принцип добросовісності: держави мають не лише формально дотримуватись норм дипломатичного права, а й керуватися добрими намірами у міжнародному діалозі.

- принцип суверенної рівності: навіть найменші держави мають рівний дипломатичний статус і право на повагу.

- принцип невтручання: дипломати не мають права втручатись у внутрішні справи держави перебування.

- принцип пропорційності заходів у відповідь на порушення дипломатичних зобов'язань (наприклад, взаємне видворення дипломатів), що ґрунтується на загальних засадах міжнародного права.

Вплив дипломатичного права на врегулювання міжнародних конфліктів проявляється, зокрема, в наступних напрямках.

1. Запобігання конфліктам.

Однією з ключових функцій дипломатичного права є створення стабільних та прогнозованих правових рамок для взаємодії між державами. Через норми, які регулюють діяльність дипломатичних представництв, дипломатичне право сприяє своєчасному виявленню потенційних загроз і розв'язанню спірних питань до їх ескалації у збройні конфлікти. Як зазначено в Преамбулі до Віденської конвенції про дипломатичні зносини 1961 року, «мир і дружні відносини між державами можуть бути найбільш ефективно забезпечені шляхом здійснення дипломатичних зносин» [2].

2. Посередництво і врегулювання спорів.

Дипломатичне право надає легітимну основу для посередництва, арбітражу та добрих послуг, які здійснюються як безпосередньо за участю держав, так і через міжнародні організації (наприклад, ООН, ОБСЄ). Ці механізми дозволяють третім сторонам виступати гарантами миру або фасилітаторами діалогу. Зокрема, норми дипломатичного права встановлюють правила ведення переговорів, дотримання протоколу та поваги до суверенітету учасників процесу.

Прикладом є посередницькі зусилля ООН щодо врегулювання конфлікту в Сирії, в яких брали участь численні дипломатичні делегації з відповідним статусом та імунітетом, гарантованим міжнародним правом.

3. Дотримання міжнародних норм і принципів.

Дипломатичне право тісно пов'язане з іншими галузями міжнародного права – зокрема, з правом міжнародної безпеки, правами людини, міжнародним гуманітарним правом. Усі ці сфери об'єднані спільною метою – забезпечення миру та міжнародного правопорядку. Завдяки дипломатичному праву реалізується принцип мирного вирішення спорів, закріплений у статті 2(3) Статуту ООН, а також принцип невтручання у внутрішні справи, що має фундаментальне значення для забезпечення державного суверенітету [4].

4. Підтримання стабільності під час криз.

Навіть у разі відкритого конфлікту дипломатичні засоби залишаються чинними. Міжнародна практика знає численні випадки, коли дипломатичні представники продовжували виконувати свої функції навіть під час збройного протистояння – через третіх держав, інтерес-секції або міжнародні організації. Дипломатичне право дозволяє зберігати канали комунікації, що вкрай важливо для деескалації та попередження подальшого загострення.

Так, Женевські угоди 1954 року щодо Індокитаю стали можливими саме завдяки дієвому функціонуванню дипломатичного інструментарію у надзвичайно напруженій міжнародній обстановці.

5. Захист дипломатів.

Відповідно до статей 29–31 Віденської конвенції, дипломатичні агенти користуються особистою недоторканністю, звільненням від кримінальної юрисдикції держави перебування, а також імунітетом від арешту чи затримання. Такий захист створює передумови для ефективного і безпечного виконання ними своїх обов'язків.

Цей механізм не лише гарантує фізичну безпеку дипломатів, а й запобігає використанню дипломатичних відносин як інструменту політичного тиску або репресій.

6. Формування механізмів для переговорів.

Дипломатичне право чітко визначає процедури, етапи і форми ведення переговорів між державами. Це стосується не лише класичних двосторонніх переговорів, але й багатосторонніх конференцій, спеціальних місій, міжнародних самітів тощо. Наприклад, участь у переговорах щодо зміни клімату (COP-саміти) відбувається відповідно до дипломатичних процедур, що забезпечує рівність і правову визначеність для всіх учасників.

Прикладне значення дипломатичного права чітко простежується у вирішенні низки складних міжнародних питань. Зокрема, ядерна угода з Іраном (JCPOA) 2015 року стала можливою завдяки активній роботі дипломатичних місій США, ЄС, Ірану та інших держав, які діяли відповідно до положень Віденської конвенції 1961 року. Це дозволило досягти багато-

сторонньої домовленості про обмеження ядерної програми в обмін на поетапне зняття економічних санкцій [5].

У випадку сирійського конфлікту дипломатичне право стало правовою основою для діяльності Спеціального посланця ООН, який реалізовував посередницьку місію через прямі перемовини з конфліктуючими сторонами та міжнародними донорами, а також через опосередковані консультації. Такий формат був можливий завдяки чітко визначеному міжнародно-правовому мандату та гарантіям, які надаються дипломатичним представникам.

Так само, у сфері глобального кліматичного врегулювання дипломатичне право відіграє ключову роль, регламентуючи статус і повноваження учасників переговорного процесу в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (UNFCCC). Воно гарантує державним делегаціям право на вільне пересування, безпеку та рівноправну участь у міжнародних кліматичних самітах, що є важливою передумовою для досягнення консенсусу в екологічно чутливих питаннях.

Висновки. Дипломатичне право є невід'ємним інструментом регулювання міжнародних конфліктів і криз, оскільки воно забезпечує правову базу для ведення переговорів, діалогу та мирного врегулювання спорів. Його норми сприяють захисту дипломатичних агентів і створенню умов для стабільного міжнародного спілкування. У сучасних умовах дипломатичне право має розвиватися відповідно до нових викликів, зберігаючи баланс між суверенітетом держав та необхідністю міжнародного співробітництва для підтримання миру і безпеки у світі.

Дипломатичне право не лише забезпечує регламентацію міждержавних відносин у мирний період, а й виконує функцію правового інструменту запобігання та врегулювання конфліктів. Воно створює правові умови для ведення діалогу, посередництва, укладення договорів та відновлення стабільності навіть в умовах глибоких міжнародних криз.

Як зазначає Жан Сікре, один з творців Віденської конвенції, «дипломатія – це не просто інструмент зовнішньої полі-

тики, це фундамент міжнародного миру» [6, с. 109]. У зв'язку з цим, забезпечення ефективного функціонування дипломатичного права є однією з головних умов побудови стійкого міжнародного порядку.

Дипломатичне право є фундаментом мирного співіснування держав у міжнародній системі. У періоди напруженості, криз і воєнних конфліктів саме воно забезпечує механізми для збереження діалогу, досягнення компромісів і укладення угод. Як справедливо зауважував Генрі Кіссінджер, «жоден конфлікт не може бути завершеним лише зброєю – лише дипломатія здатна трансформувати перемогу в тривалий мир» [7, 203].

Отже, сучасні міжнародні відносини неможливі без правового забезпечення дипломатії. В умовах новітніх викликів – від кіберзагроз до розповсюдження дезінформації – дипломатичне право повинне зберігати свою гнучкість, але при цьому залишатися вірним основним принципам міжнародної співпраці, миру та безпеки.

Список використаної літератури:

1. Brownlie, I. *Principles of Public International Law*. Oxford : Oxford University Press, 2008. 792 p.
2. Vienna Convention on Diplomatic Relations, 1961. *United Nations Treaty Series*. Vol. 500. 1964. URL: https://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/9_1_1961.pdf.
3. United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (USA v. Iran). *International Court of Justice Reports*, 1980. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>
4. Charter of the United Nations, 1945. *United Nations*. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter>.
5. United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran (USA v. Iran). *International Court of Justice Reports*, 1980. URL: <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/67/067-19841012-JUD-01-00-EN.pdf>.
6. Sicre, J. *La diplomatie et le droit international*. Paris : PUF, 1965. 320 c.
7. Kissinger, H. *Diplomacy*. New York : Simon & Schuster, 1994. 928 p.

Belogubova O. The Role of Diplomatic Law in Regulating International Conflicts and Crises

This article examines the role of diplomatic law in regulating international conflicts and crises, highlighting its integral place within the system of public international law. Diplomatic law establishes legal norms concerning the status, functions, privileges, and immunities of diplomatic agents and missions, enabling states to maintain official dialogue and negotiations even in complex and tense international situations. The article explores fundamental principles of diplomacy, including state sovereignty, equality, and non-intervention, which form the foundation of peaceful coexistence in the international system. It emphasizes that diplomatic law not only governs peacetime relations but also serves as a tool to prevent conflict escalation, facilitating peaceful dispute resolution through mediation and treaty-making. Contemporary challenges such as armed conflicts, terrorism, and cybersecurity demand adaptation of diplomatic law to new realities without compromising core international principles. The article underlines that diplomacy remains the cornerstone of international peace and stability, and the effective functioning of diplomatic law is a key factor in building a sustainable international order. It also highlights the importance of security guarantees for diplomats, ensuring their ability to perform duties without threats to life and health, thus maintaining stable international communication even in crises. Therefore, diplomatic law is a vital mechanism supporting international dialogue and cooperation, preventing conflicts, and contributing to the restoration of peace on a global scale.

The study aims to identify the legal functions of diplomatic law in peaceful conflict resolution, support of international dialogue, and the formation of a stable international order. The conclusions stress the necessity for further development of diplomatic law considering new challenges, maintaining a balance between state sovereignty and international cooperation to ensure peace and security.

Key words: diplomatic law, international conflicts, international crises, peaceful settlement, diplomatic immunities, international dialogue, state sovereignty, diplomacy, public international law, security.